

Adnan Cemgil (1909, İstanbul - 2001, İstanbul)

Yazar, çevirmen. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi. 1939-1947 yılları arasında öğretmenlik yaptı. 1945'te Behice Boran, Pertev Naili Boratav, Niyazi Berkes gibi birçok aydınla birlikte kovuşturmaya uğradı. Türk Barışseverler Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı ve genel sekreterliğini üstlendi. Türkiye'nin Kore Savaşı'na asker göndermesini protesto eden derneğin faaliyetleri nedeniyle bir süre tutuklandı. Pek çok gazete ve dergide yazıları yayımlandı. Diderot, Zola, Romain Rolland, Balzac, Tagore gibi çok sayıda yazarın eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Adnan Cemgil'in *César Biotteau* çevirisi ilk olarak 1990 yılında (Engin Yayıncılık) yayımlanmıştır.

Eserin orijinal adı:

César Birotteau

HONORÉ DE BALZAC

CÉSAR
BIROTTÉAU

ROMAN

TÜRKÇESİ
ADNAN CEMGİL

yordam
edebiyat

Yordam Edebiyat: 114 • César Birotteau • Honoré de Balzac
ISBN 978-605-172-513-0 • *Türkçesi:* Adnan Cemgil
Kitap Editörü: Ali Mert • *Düzeltilme:* Safa Enis Sağlık
Kapak ve İç Tasarım: Savaş Çekiç • *Sayfa Düzeni:* Gönül Göner
Birinci Basım: Kasım 2021
© Yordam Kitap, 2021

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 44790)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat: 3 34110 Cağaloğlu İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat
www.instagram.com/yordamkitap

Baskı: Pasifik Ofset (Sertifika No: 44451)
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1
Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere / İstanbul
Tel: 0212 412 17 77

CÉSAR
BIROTTEAU

ROMAN

HONORÉ DE BALZAC

(1779-1850)

Adnan Cemgil

Yaşamı

Fransa'nın merkez-batı bölgesinde yer alan Tours kentinde dünyaya gelen Balzac, orta halli, taşralı bir ailedendi. Babası noter kâtipliğinde ve kamu görevlerinde bulunmuştu. Sekiz yaşında koleje başlayan Honoré, haşarı bir çocuktü. Derslerine de iyi çalışmazdı. Bu okulda altı yıl yatılı okudu. On dört yaşında iken, yatılılık yaşamına dayanamadı, zayıfladı ve güçten düştü. Bunun üzerine, gündüzlü olarak Tours Lisesi'ne verildi.

Balzac, on beş yaşına gelince, babası evini Paris'e taşıdı. Orta öğrenimini burada güçlükle bitirebilen Honoré, üç yıl sonra da hukuk fakültesinden diploma aldı.

Babası, ona kendisi gibi bir noter kâtipliği buldu. Bu işte iki yıl kalan genç adam, daha sonra şair olmak istediğini söyleyerek işinden ayrıldı. Evden de ayrılıp, bir tavan arasına yerleşti. Burada geçen sıkıntılı yaşamın başlarında, on iki hecelik şiir biçiminde bir tiyatro oyunu yazdı. Bu oyunla başarı sağlayamadı. Ama Balzac, ünlü bir yazar olmayı bir kez kafasına koymuştu. Noter kâtipliğinde çeşitli konumlardaki insanlar hakkında edindiği bilgilerle yetinmiyor, sokak sokak dolaşarak çeşit çeşit insanlar tanımaya çalışıyor, işçilerin arasına karışarak onların konuşmalarını, alışkanlıklarını öğreniyordu. İşte Balzac'ın romanlarıyla gerçekçi (realizm) edebiyatın en özgün ürünlerini yaratmasında, onun bu gözlemlerinin büyük etkisi olmuştur.

Bu arada, büyük bir tutkuyla kitap okuyordu. Onun gönül ilişkilerinin başlangıcı da bu evreye rastlar. İlk sevgilisi, kendinden bü-

yük, kırk üç yaşındaki Mme de Berny adlı evli bir kadındır. Bunun ardından, çoğu aristokrat ve hemen hepsi de kendinden daha yaşlı kadınlarla ilişkilerini sürdürdü. Romanlarında, övgüyle yer verdiği soylu kadın tiplerinin örnekleriydi bu kadınlar. Bu yıllarda politikayla da ilgilenen Balzac, aşırı kralcı bir eğilim sergiledi. Koyu Katolikliği ile birleşen bu eğilimiyle Balzac, katı bir tutucu olmuştur. Ne var ki, büyük sanatçı gücü onu, bu kişisel eğiliminin etkisinden koruyarak gerçekçi bir edebiyat yolunda ilerlemesini sağlamıştır.

Yine aşağı yukarı bu yıllarda kendini ticaret yaşamına verdi. Kitapçılık yaptı, sonra basımevi kurdu. Ama bu işlerde herhangibir başarı sağlayamayarak iflas etti. Bu arada, iş hayatına egemen olan para babalarının dalaverelerini, sömürü yöntemlerini de yakından tanıma olanağı buldu. Paradan başka değer tanımayan burjuvazinin destekçiliğini yapan hukuk sisteminin içyüzünü öğrendi. İşte, romanlarının büyük bir bölümünü kucaklayan “İnsanlık Komedi” dizisinin dayandığı bilgileri de bu deneylerden edinmişti Balzac.

İlk ününü, *Les Chouans (Köylü İsyanı)* ve *Evliliğin Fizyolojisi* adlı kitaplarıyla kazandı. Daha sonra ölümüne kadar, birbirleriyle başarıda yarış eden tam 90 yapıt yarattı. Balzac'ın sanat yaşamı çetin bir yarışmayla geçti: Günde en az on iki saat çalışırdı. Birçok çalkantılar, üzüntülü ve coşkun sevinçler ve heyecanlarla geçen yaşamı, uzun yıllar ilişkide bulunduğu Polonyalı Kontes Hanska ile evlendikten iki ay sonra 1850'de sona erdi.

XIX. yüzyıl gerçekçilik akımında Balzac

Fransa'da XVIII. yüzyılda başlayan pozitif bilimsel düşünce, XIX. yüzyılda daha da yoğunlaşarak gelişti. Devrimden sonra tarih sahnesine egemen olan burjuvazi, birbiri ardınca gelen bütün siyasal rejimlerde (Cumhuriyet, Napoléon İmparatorluğu, Restorasyon) topluma yön veren egemen sınıf olmayı hep sürdürdü. Ekonomik çıkarları akla ve deneye dayanmayı gerektiren burjuvazi, bilimde olduğu kadar güzel sanatlarda da bu anlayışı temel ilke haline getirmiştir.

Bu yüzyılın edebiyatında da gerçekçilik bu temel ilkelerden yola çıkmıştı. On dokuzuncu yüzyılın Fransız edebiyatına (özellikle roman ve öyküde) damgasını vuran gerçekçi okulun en güçlü adları Stendhal, Gustave Flaubert, Prosper Mérimée, Jules ve Edmond Goncourt, Émile Zola ve Balzac'tır. Bunların hepsi genel eğilimleri ile gerçekçi (realist) idiyseleler de, her biri ruhsal yapıları, aile kökenleri ve toplumsal konumlarının etkisiyle birbirinden ayrı ürünler vermişlerdir.

Balzac'ın sanatı

Bu yazı Balzac'ın bir romanına giriş olduğu için burada yalnızca onun üstünde durulacaktır.

Yukarıda, yaşamı bölümünde anlatıldığı gibi Balzac, siyasal eğilimi ve dünya görüşü açısından kralcı ve koyu Katolikti. Yapıtlarında onun bu özelliği yer yer kendini göstermiş olmakla birlikte, büyük sanatçı kişiliğinin gücü ve geniş kültürünün etkisiyle, gözleme ve deneye dayanan büyük bir nesnellik ve doğruluk çok daha fazla öne çıkmıştır.

Balzac'ın sanatçı oluşunda, öz yaşam deneylerinin büyük bir rolü olmuştur. Daha delikanlılık yaşlarında, yalnız bir yaşamın sıkıntılarını çekmişti. Sonraları ticarete atılma hevesine kapılmış, kitabevi açmış, basımevi kurmuştu. Bütün bu girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış, iflas etmiş, yıpratıcı hukuksal ilişkiler ve davalar arasında bunalmıştı. O, bütün bu kişisel deneyimleri sayesinde, yaşadığı dönemde egemen olan toplumsal gücün –ekonomide, siyasette, sanatta, ahlakta parayı amaç edinen burjuvazinin– bu yoldaki manevra ve oyunlarını çok yakından öğrenmiş ve bu gözlemlerini yapıtlarının en önemlilerine konu yapmıştır.

Tam anlamıyla yazar olan Balzac, yaşamı boyu karşılaştığı her koşulda, tavan arasında ömür sürdüğü günlerde olduğu kadar, zenginleşip lüks içinde yaşadığı evrelerde de, durmaksızın insanları ve olayları gözlemiş, izlenimlerini çok güçlü sanatçı yeteneği ile yoğunluk değerini her zaman korumuş olan başyapıtlar yaratmıştır.

On dokuz yıl boyunca, her gün 12-16 saat yazı masasının başından kalkmayan Balzac, ölümüne kadar ürettiği doksan kadar yapıtını “İnsanlık Komedi” genel başlığı altında topladı.

Balzac, “İnsanlık Komedi”ni şu ana bölümlere ayırır:

Paris yaşamından sahneler (*César Birotteau*, *Cousine Bette*, *Le Cousin Pons*); siyasal yaşamın sahneleri; askerlik yaşamı sahneleri; köy yaşamı sahneleri; felsefe incelemeleri.

Gerçekçi sanatın en olgun örneklerini veren Balzac’ın yapıtlarında, coşkun yaradılışın yansıdığı hayal ürünü kişiler, bunların çalkantılı duyguları, yer yer de olağanüstü serüvenlerin ördüğü bir romantizm görülür.

Balzac’ın son anlarını inceleyen bir eleştirmen, yazarın dilinin kente olduğu kadar kırsal yöreye de egemen olduğuna değinerek şöyle der:

Kapitalist üretimin egemen olduğu bir toplumda, kapitalist olmayan üretici de kapitalist kavramların egemenliği altındadır. Gerçek ilişkileri anlatmadaki derin kavrayışıyla ve büyük bir doğrulukla gerçeği yansıtışında başarı gösteren Balzac, *Köylüler* adlı romanında, bunu şöyle dile getirir: Küçük köylü, tefecisine hoş görünmek için ona bir armağan sunuyormuş gibi görünmeden, tefecinin her işini bedava yapar. Çünkü kendi öz çalışmasıyla giderlerini karşılayamaz. Öte yandan tefeci de bir taşla iki kuş vurur; bir ücret ödemekten kurtulur ve yavaş yavaş, kendi toprağını işlemeyi bırakarak, çöken köylüyü ağının içine alır.

Balzac, *César Birotteau*’da, Paris’in tefeci banker çevrelerinin, para avcılarının, acımasız ve açgözlü spekülâtorlerin portrelerini sert çizgilerle çizerken, bunlarla tam bir karşıtlık oluşturan doğru, namuslu, sevecen ve özverili insanlara da yer verir.*

* Bu yazı için şu iki kitaptan yararlandım: *Büyük Yazarlar*, André Billy, çev. İhsan Akay, Varlık Yayınları, 1950, s. 44-50; *Fransız Edebiyatı Tarihi*, Daniel Mornet, çev. Nevin Yürür, 1946, s. 217-220. (*Adnan Cemgil’in notu*)

I

CÉSAR YÜKSELİŞİNİN DORUĞUNDA

KIŞ GECELERİ, Saint-Honoré sokağının gürültüsü bir an kesilir. Sonra tiyatrodan ya da balodan dönen arabaların tıkırtısı ve hale sebze taşıyanların gürültüsü kaplar ortalığı. Paris'in o büyük harıltı senfonisinin içinde saat bir sıralarındaki böylesi bir sessizlik anında, Vendôme alanı yakınlarındaki bir parfümeri dükkânını işleten Bay César Birotteau'nun karısı, korkulu bir düş ile sıçrayarak uyandı. Çift görmüştü kadın kendisini rüyada! Hem üstü başı dökülen yoksul bir kadındı ve kupkuru buruşuk eliyle dükkân kapısının tokmağını çevirip sadaka istiyordu hem de tezgâhın arkasındaki koltuğunda oturuyordu. Hem kapının eşliğinden hem de oturduğu yerden duyuyordu sesini. Kocasını dürtmek istedi ama buz gibi soğuk bir şeye değmişti eli. Korkusu o denli arttı ki, kazık kesilmişti sanki, boynunu çeviremez oldu. Boğazı sıkılıyor gibi oluyor, sesi çıkmıyordu. Olduğu yere mıhlanmış kalmıştı, fal taşı gibi açılan gözleri bir noktaya dikilmiş, saçları dimdik olmuştu, acayip sesler geliyordu kulağına. Yüreği hızlı hızlı çarpıyor, buz gibi soğuk terler döküyordu yatağının içinde.

Korku, hastalığa benzer bir duygudur. İnsanın yapısını sarsarak ya yeteneklerinin gücünü son derece arttırır ya da çöküntüye götürür. Fizyoloji bilimi uzun zaman sistemlerini ve varsayımlarını altüst eden bu olgu karşısında apışıp kalmıştı. Aslında, sadece insanın içinde bir yıldırım çarpmasından başka bir şey değildir korku. Bütün elektrik çarpması olaylarındaki gibi acayip ve şaşırtıcı bir yanı vardır onun da. Bilginler elektriğin, insanın düşünce yaşamındaki büyük rolünü anladıkları gün, bu açıklama pek yavan kalacak belki de.

İşte Bayan Birotteau da, mekanizması bilinmeyen böylesi şiddetli bir irade boşalması ya da yoğunlaşmasının verdiği açık seçik denebilecek güçlü acıyı duymuştu ta içinde. Böylece, saatle ölçmeye kalkınca çok kısa ama hızla akıp geçen izlenimlerle hesaplanırsa ölçülemeyecek kadar uzun bir süre içerisinde, kadıncağızın kafasında o kadar çok düşünce doğmuş, o kadar çok kanı canlanmıştı ki, yetilerinin her zamanki durumunda ancak bir güne sığdırabilirdi bunları. Bu sırada abuk sabuk, birbirini tutmaz, anlamsız sözlerle kendi kendine konuşup duruyordu:

“Birotteau’nun koynumdan çıkması için hiçbir neden yok! O kadar çok et yedi ki, rahatsız olmuştur bu yüzden. Ama hasta olsaydı uyandırırды beni. On dokuz yıldır, bu evde, bir kerecik bile, bana haber vermeden koynumdan çıkmamıştır zavallı koçum! Sadece bekçilik görevi geldiği gecelerde yatmazdı burada. Acaba, benimle yatmış mıydı bu gece? Elbette yatmıştı. Aman Tanrım. Ne budala şeyim ben!”

Yatağa bir göz attı; kocasının kavun kafasının biçimini alan takkesini gördü.

“Ölmüş olmalı! Kendini mi öldürdü yoksa? Peki, ama neden?” diye yine konuşmaya başladı. “Şu iki yıldır, Belediye Başkanı Yardımcılığına seçileli beri bir şeyler oldu bu adama. Buna böyle kamu görevi vermek, Tanrı bilir ya, acıklı bir şey. İşi tıkırındaydı, bana da bir şal armağan etmişti. Yoksa kötü mü gidiyordu işleri? Adam sen de, nasıl olsa öğrenirim. Bir adamın kafasından neler geçtiğini kim bilir ki; hoş, bir kadının da öyle ya! Kötülük yok bunda. Peki ama daha bugün beş bin franklık satış yapmamış mıydık? Bir başkan yardımcısı da pek öyle kendini öldüremez. Çok iyi bilir yasaları. Peki ama nerede öyleyse?”

Kadın, ne boynunu bir yandan öbür yana çevirebiliyor, ne de çingırağın kordonunu çekebiliyordu. Bir çekse, aşçı kadınla üç yaşmağı ve üç tezgâhtarını yerlerinden sıçratırdı. Böylece gözü açık, karabasanlar içinde çırpınırken, bitişik odada uyuyan kızını unutmmuştu. Kızın odasının kapısı, annesinin yatağının ayak ucundaydı. En sonunda “Birotteau!” diye bağırdı ama yanıt veren olmadı. Bağırдыğını sanıyordu ama sadece zihninden geçirmişti kocasının adını aslında.

“Metresi mi var yoksa?” diye söylendi. “Oh, hem beceremez bunu hem de beni çok sever. Bayan Roguin’e, beni hiç aldatmadığını, bunu hiç aklından geçirmediğini söylememiş miydi? Ondan daha namuslu adam yoktur yeryüzünde. Hani, doğrudan cennete gidecek biri varsa, işte odur. Günah çıkartan papaza söyleyecek hiçbir kusur bulamaz kendinde. Bir şeyler uydurup söylüyordur yine de belki. Üstelik kralcıdır da, hoş neden böyle olduğu pek belli değildir ya, sofuluğunu da hiç belli etmek istemez canımın içi, kiliseye daha saat sekizde gizlice gider, geneleve gider gibi. Tanrı korkusu vardır: Cehennemi düşünmez bile. Böyle bir adam nasıl metres tutsun ki? Canımı sıkacak kadar eteğimim dibinde dolaşıp durur hep. Gözünden sakınır beni, üstüme titrer. On dokuz yıldır benimle konuşurken, bir gün bile sesini yükseltmemiştir. Kızı bile benden sonra gelir onun gözünde. Ha! Césarine şurada değil mi? Césarine! Césarine! Bana söylemediği tek bir düşüncesi yoktur. Petit Matelot’ya* uğradığı zamanlarda, kendisini kullandıkça anlayabileceğimi söylemekte haklıymış meğer! Gel gör ki şimdi ortalarda yok!.. Olur şey değil bu!..”

Başını çevirip odasına bir göz attı; sözle anlatılamayacak kadar acayip, ev içi resimleri çizen ressamalara model olacak şeylerle doluydu bu oda. Gölgelerin oluşturduğu korkunç zikzakları, rüzgârla şişen perdelerin acayip görünüşlerini, gece kandilinin, kırmızı basma örtülerin kıvrımlarındaki bulanık ışığının titreyişlerini, ortası bir hırsız gözü gibi kırmızı bir alevle parlayan perde askısını, yere diz çökmüş görünen bir giysiyi anlatacak sözcükleri nereden bulmalı? Şimdi yalnız acı şeyler tasarlayabilen kadın, bütün bu acayıplıkları hayalinde büyüterek korku içinde çırpınmaktaydı.

Bayan Birotteau bitişik odada kuvvetli bir ışık görür gibi olmuştu, yangın var sandı önce. Ama sadece kırmızı bir eşarp, bir kan gölü gibi görünmüştü gözüne, o kadar. Mobilyaların duruşlarına bakarak, burada bir kavga olduğunu düşünürken, içerisinin hırsızların baskınına uğradığı da aklından geçti. Kasadaki paraları anımsayınca, içinde çırpındığı karabasanın alevlerini söndüren

* Bayan Birotteau’nun, evlenmeden önce çalıştığı tuhafiyeye dükkânının adı. –çev.

soylu bir korkuya kapıldı. Şaşkın bir halde, geceliğiyle odanın ortasına fırladı, katillerle boğuştuğunu sandığı kocasının yardımına koşmak istemişti.

Bunalım içinde:

“Birotteau! Birotteau!” diye haykırdı.

Bitişik odanın ortasında kocasıyla burun buruna geldi, adam elinde bir mezura, odanın alanını ölçüyordu. Sırtındaki kahverengi benekli, yeşil pazen sabahlığına iyice sarınmadığı için, bacakları soğuktan morarmıştı. Dönüp karısına: “E, ne istiyorsun Constance?” diye sordu. Bunu, kafası bir sürü hesapla dolu bir kimse gibi öylesine aptallaşmışçasına söylemişti ki, karısı gülmekten alamadı kendini.

“Aman Tanrım, ne tuhaf şeysin sen César! Neden haber vermeden beni yalnız bıraktın? Az kalsın ölecektim korkumdan. Aklıma neler geldi neler! Her taraf açık, ne yapıyorsun böyle? Üşüteceksin. Söylediğimi işitiyor musun Birotteau?”

Odaya giren parfümcü:

“Evet, işte karşıdayım karıcığım,” dedi.

Bayan Birotteau, ocağın külünü karıştırarak alevi canlandırdı.

“Gel de ısın biraz,” dedi. “Dondun. Ben de ne diye sersemlik edip yataktan gecelikle fırladım sanki? Ama gerçekten boğazlıyorlar sanmıştım seni.”

Dükkâncı, elindeki şamdanı şöminenin üstüne koydu, sabahlığına sarındı, sonra hemen karısına bir yün eteklik getirdi.

“Al nonoşum, giy şunu,” dedi. Bir yandan da kendi kendine konuşmasını sürdürüyordu: “On sekize yirmi iki, görkemli bir salo-numuz olacak.”

“A! Aklını mı kaçırdın ne? Düş mü görüyorsun yoksa?”

“Hayır karıcığım, hesap yapıyorum.”

“Böyle saçma sapan şeyler yapacaksan, sabahı bekleseydin bari,” diye çıkışan kadın, kızının odasının kapısını açmadan önce etekliğini gömleğinin altına soktu.

“Césarine uyuyor, konuştuğlarımızı duymaz,” dedi ve devam etti: “Söyle bakalım Birotteau, neyin var senin?”

“Balo verebiliriz artık.”

“Balo vereceğiz ha! E, vallahi sen düş görüyorsun şekerim.”

“Düş gördüğüm falan yok, güzel ceylanım. İnsan, içinde bulunduğu konuma uygun şeyleri yerine getirmelidir. Hükümet beni bu yere getirerek ün kazandırdı, ben de ona bağlıyım, bunun için hükümetin görüşlerini ve amaçlarını benimsemeli, bunlarla uyumlu hareket etmeliyiz. Duc de Richelieu, Fransa'nın işgaline son verdi. M. de la Billardiére'e göre, Paris'i temsil eden memurlar yetki bölgelerinde memleketin kurtuluşunu kutlamayı kendileri için bir ödev bilmeliler. Nasıl yurtsever insanlar olduğumuzu göstererek, şu sözüm ona liberallerin, şu lanet olasıca entrikacıların yüzünü kızartmalıyız. Öyle değil mi? Benim, yurdumu sevmediğimi mi sanıyorsun sen? Kralı sevmenin, Fransa'yı sevmek olduğunu göstermek isterim şu liberallere, şu düşmanlarıma!”

“Demek düşmanların var öyle mi, zavallı Birotteau'cuğum!”

“Evet, karıcığım, evet, düşmanlarımız var. Şu mahalledeki dost görünenlerin yarısı düşman bize. Bunlar benim arkamdan, ‘Şansı var şu Birotteau'nun; ciğeri beş para etmez herifin biri ama Başkan Yardımcılığını kopardı. Neye el atsa beceriyor,’ diye konuşuyorlar. Herkesten önce sana söylüyorum, Légion d'honneur nişanının şövalye rütbesi verildi bana, kral dün imzaladı belgesini.”

Bayan Birotteau coşku içinde:

“Ah, öyleyse gerçekten de balo vermek gerekir sevgilim. Ama kuzum, söylesene bana, ne yaptın da bu nişanı verdiler sana?”

Birotteau'nun biraz canı sıkıldı:

“Dün, M. de la Billardiére bunu haber verdiği zaman, ben de senin gibi sormuştum kendi kendime, ne gibi hizmetlerim için veriliyor bu nişan diye. Ama eve dönerken anımsadım da, hükümetin yerinde bir iş yapmış olduğunu düşündüm. Kralcıyım her şeyden önce. Vendémiaire'de,* Saint-Roch'ta** yaralandım. E, böyle bir zamanda, yüksek bir amaç için silaha sarılmak önemli bir şey değil mi? Hem sonra, birçok tüccarın da dediği gibi, Ticaret Mahkemesindeki görevimi yaparken herkesin takdirini ka-

* Fransa'da Birinci Cumhuriyet zamanında yürürlükte olan takvime göre yılın ilk ayı. –çev.

** Paris'te bir kilise. –çev.

zandım. Eh, üstelik Belediye Başkan Yardımcısıyım. Kral, Paris Belediyesindeki görevliler arasından yalnız dört kişiye nişan verilmesini uygun görmüş. Nişan verilmeye değer kişileri inceleyen Belediye Başkanı, adımlı listenin başına yazmış. Kaldı ki, Kral da tanır beni. İhtiyar Ragon'un sayesinde, yalnız benim gönderdiğim pudrayı kullanır. Öldürülen zavallı yüce kraliçenin* pudrasının reçetesi yalnız bizde var! Belediye Başkanı canla başla desteklemiş beni. Kralın ben istemeden verdiği nişanı almamak ona karşı saygısızlık olmaz mı? Başkan Yardımcısı olmayı istemiş miydim ben? İşte bunun için de karıcığım, Pillerault amcanın keyfi yerinde olduğu zaman söylediği gibi, işimiz tıkırındayken, zenginliğimize denk bir düzen vermeyi düşündüm evimize. Tanrı izin verirse bizim ilçeye kaymakam bile olurum. Bunun için elimden geleni yapmalı, bir şeyleri göze almalıyım. Karıcığım, sen bir vatandaşın yirmi yıl boyunca müşterilerine güzel koku satmakla, ülkesine karşı borcunu ödemiş olacağını sanıyorsan çok yanılıyorsun. Eğer devlet, bilgilerimizden yararlanmak isterse, taşınır mallarımızın ve evimizin vergisini öder gibi bu borcu da ödemeliyiz ona. Sorarım sana, hep böyle tezgâhta oturmaya hevesli misin? Çok şükür uzun zamandır orada oturuyorsun. Bu balo bizim bayramımız olacak. Perakendeciliğe paydos! Bu da senin için daha iyi olacak. *La Reine des Roses*** yazısını kaldıracağım dükkânın üstünden. Tabeladan RAGON'UN YERİNE GELEN PARFÜM TÛCCARI CÉSAR BIROTTEAU yazısını da silip, yerine iri yaldızlı harflerle yalnızca PARFÜMERİ yazdıracağım. Asma kata yazıhaneyi ve kasayı yerleştirecek, sana da güzel bir çalışma yeri hazırlayacağım. Bugünkü yemek odasıyla mutfağın yerini de depo yapacağım. Bitişik evin birinci katını da kiraliyorum. Duvara bir kapı açacağım. Bir evden ötekine düzayak geçebilmek için merdivenin yerini değiştireceğim. Böylece dayalı döşeli kocaman bir dairemiz olacak. Senin için ayrı bir oda yaptıracam, Césarine'in de güzel bir odası olacak. Kasada

* Marie Antoinette. -çev.

** "Güller Kraliçesi". -çev.

çalışacak kızla kâtip ve hizmetçiniz –evet sayın bayan, artık bir hizmetçiniz olacak– ikinci katta yatacaklar. Mutfak üçüncü katta olacak. Aşçı kadınla uşak da bu katta yatarlar. Dördüncü katı da şişelerimiz, kristallerimiz ve porselen kaplarımız için büyük bir depo olarak kullanacağız. Tavan arası da işçilerimizin çalışacağı atölye olacak. Artık yoldan gelip geçenler, parfümlere etiket yaptırtılışını, torbalarına doldurulmasını, şişelere tıpa konulmasını falan göremeyecekler. Bu görünüm Saint-Denis sokağında gider ama Saint-Honoré sokağına yakışmaz. Söylesene kuzum, böylesine onurlu konumlara yükseltilecek parfümcü bir biz miyiz acaba? Muhafız Birliğinde komutanlık eden, sarayın gözüne girmiş sirkeçiler, hardalcılar yok mu yani? Biz de onlar gibi yapalım, ticaretimizi genişletip yüksek sosyeteye sokulalım, ne dersin?”

“Bak Birotteau, seni dinlerken aklımdan neler geçti biliyor musun... Bence sen dertsiz başına dert alıyorsun. Belediye Başkanı Yardımcılığın söz konusu olduğu zaman sana verdiğim öğüdü anımsa. Her şeyden önce rahatını düşün, demiştim. Demiştin ki, ‘Benim kolum, nasıl değirmen kanadı olamazsa sen de böyle işleri beceremezsin. Bu büyüklük merakı seni mahveder.’ Beni dinlemedin, işte şimdi felaket kapımızı çalıyor. Politikada bir rol sahibi olabilmek için para gerekir insana. Paramız var mı bizim? Bak sen şu yaptığın işe! Altı yüz franka mal olan tabelayı söküp yakarak, gerçekten ününü sağlamış olan *La Reine des Roses* markasını bir kenara atmaya kalkışıyorsun. Bırak, başkaları gözlerini yükseltmeye diksin! Ateşle oynayan elini yakar derler... Ne doğru söz!.. Bugün de politikayla uğraşmak, kendini ateşe atmak demektir. Fabrikamızın, ticaretimizin, mallarımızın dışında, yüz bin franklık sağlam bir para biriktirdik. Yüz bin altın. Zenginliğini arttırmak istiyorsan 1793’teki gibi yap: Tahviller yetmiş iki franka; tahvil al! Bu yatırım, işlerimizi sarsmadan on bin liralık gelir sağlar bize. Bu işten kazanacağın parayla da kızımızı evlendirelim. Sonra sat şu mağazayı, senin memleketine gidip yerleşelim. On beş yıldır şu Chinon yakınındaki küçük Trésorières çiftliğini dilinden düşürmez, suları, çayırları, koruları, bağları ve tarlaları bin frank gelir sağlıyor derdin. Çiftlik evi ikimizin de hoşuna gitmişti; bu-

gün istesek altmış bin franka alabiliriz. Ama gel gör ki beyefendi tutturmuş hükümet adamı olmak istiyor şimdi. Bir düşün ne olduğumuzu; parfömcü değil miyiz biz? Bundan on altı yıl önce, daha *Sultan Merhemi*'ni ve *Allık Suyu*'nu bulamamışken, biri gelip de 'Bir gün Trésorières çiftliğini satın alacak kadar para kazanacaksınız,' deseydi, sevincinden deliye dönmez miydin? Eh, elde etmek için can attığın, hiç dilinden düşürmediğin bu çiftliği şimdi alabilecek durumdasın ama alnımızın teriyle kazandığımız paraları har vurup harman savurmaya kalkıyorsun. 'Alnımızın' demem de nedensiz değil, hep kulübesinde oturan zavallı bir köpek gibi, hep şu tezgâhın arkasında oturdum ben de. Kızımızı Parisli bir noterle evlendiririz. Paris'e gelince onun yanında kalırız, yılın sekiz ayını da Chinon'da geçirmek daha iyi olmaz mı? Devlet tahvilleri daha yükselince, sekiz bin liralık tahvili kızına verirsin. İki bin liralığını da kendimiz için saklarız. Mağazanın satışından gelen para ile de Trésorières çiftliğini alırız. İşte oraya, senin memleketine epey değeri olan eşyamızı da götürürsek, beyler gibi yaşarız canımın içi, ama burada sıraya katılmak için en aşağı bir milyon gerek."

"Senin bunları söylemeni açıkçası bekliyordum karıcığım," dedi César Birotteau. "Eh, her şeyi düşünemeyecek kadar da aptal değilim. Hoş, sen beni hep öyle sanırsın ya! İyi dinle şimdi beni. Alexandre Crottat, kızımız için biçilmiş kaftan. Roguin'den noterliği devralacak; ama yüz bin franklık drahomayı yeterli bulacağını mı sanıyorsun? Kızımızın yuvasını kurması için, elimizde avucumuzda ne varsa verdik diyelim; ne önemi var ki bunun? Tek o mutlu olsun da ben ölünceye kadar kuru ekmeğe razıyım, bütün dileğim, onun kraliçeler gibi yaşadığını, yani Parisli bir noterin karısı olduğunu görmek! Diyeceğim şu ki, Roguin'in noter yazıhanesini satın almak için yüz bin frank, dahası on bin altın bile yetmez. Şu damadımız olacak Xandrot* da, herkes gibi, bizi olduğumuzdan daha zengin sanıyor. Eğer büyük çiftlik sahibi cimri babası, yüz bin franklık toprak satmazsa, Xandrot da noter olamaz. Çünkü Roguin'in yazıhanesinin değeri, en azından dört-

* Alexandre Crottat için kısaca böyle diyor. -çev.

beş yüz bin franktır. Crottat yarısını peşin vermezse, nasıl çıkar işin içinden? Césarine'e iki yüz bin franklık bir drahoma vermek gerek. Biz de Paris'ten, on beş bin franklık geliri olan kalantor burjuvalar olarak ayrilmalıyız. Sana bunun nasıl olacağını açık seçik anlatırsam ağzını kaparsın herhalde?"

"Ah! Şu senin peruk işi bir olsaydı?.."

"Oldu, yavrum." Birotteau böyle diyerek karısının beline kolunu doladı, hafif hafif arkasına vuruyordu, keyfinden ağzı kulaklarına varmıştı, sözünü sürdürdü: "Bu iş tümüyle olgunlaşmadan sana açmak istemedim. Ama yarın sonuçlandıracağımı umuyorum. Roguin çok kazançlı bir iş önerdi. Bana o kadar güveniyor ki, Ragon'la Pillerault amcanı ve iki müşterisini de ortak edecek. Madeleine* yakınlarında arsalar satın alacağız. Roguin'in hesabına göre bu arsaların değeri, üç dört yılda bizim bugün ödediğimizin dört katına çıkacak. O zamana kadar kiracıların kontratları da sona ereceğinden, bu arsaların sahibi olacağız. Uygun paylarla altı kişi ortaklaşa sahip olacağız bu arsalara. Ben sekizde üç hisseye sahip olmak üzere üç yüz bin frank vereceğim. İçimizden birinin paraya ihtiyacı olursa, Roguin ona düşen payı ipotek edip para bulacak. Eşeği sağlam kazığa bağlamak için Pillerault ve Ragon'la ortak olacağımız arsaların yarısını kendi adıma tapuya geçirteceğim. Roguin de, Bay Charles Claparon'un adının arkasında bana ortak olacak; o da benim gibi öteki ortaklara gizli bir senet verecek. Bütün arsalara sahip olacağımız zamana kadar, satış sözleşmeleri satış vaadi ile özel senetle yapılacak. Roguin, nasıl anlaşmalar yapılması gerekeceğini inceleyecek. Çünkü arsaları tapu siciline geçirmekten kurtulabileceğimize ve tapu giderlerini parselleri satacağımız kimselere yükleyebileceğimize pek güvenimiz yok. Hoş, uzun sürer sana bunları anlatması. Sonuçta, arsaların parası ödedikten sonra kollarımızı kavuşturup beklemekten başka bir şey yapmayacağız, üç yıl sonunda da bir milyonumuz olacak. Césarine yirmisine basacak, o zaman mağazayı satar, biz de Tanrı'nın izniyle ve alçakgönüllülükle rahata ereriz."

* Paris'in bir mahallesi. -çev.

Bayan Birotteau:

“Peki ama nereden bulacaksın bu üç yüz bin frankı?” diye sordu.

“Senin de bu iş dünyasına aklın hiç ermiyor nonoşum! Roguin'deki yüz bin frankı verdikten sonra, Temple mahallesindeki fabrikalarımızın bulunduğu binaları ve bahçeleri karşılık göstererek kırk bin frank ödünç alacağım. Elimizde de yirmi bin frank var. Hepsi eder yüz altmış bin frank. Geriye kalıyor yüz kırk bin frank. Bunun için de banker B. Charles Claparon adına bono vereceğim, kırdırarak bana tutarını ödeyecek. İşte böylece yüz bin altın ödemiş olacak. ‘Vadesi olanın borcu yoktur,’ derler. Bonoların vadesi geldiği zaman da kazancımızdan öderiz, diyelim karşılayamayacak olursak da, Roguin yüzde beş faizle arsa hisselerimin ipoteği karşılığı bu parayı verecektir. Yine de tahminim, ödünç almak gerekmeyecek, çünkü saç çıkartan bir esans yaptım: *Komajen Yağı*. Livingston, fabrikada bir hidrolik pres kurdu. Bu preste fındıktan yağ çıkartacağım; büyük basınç altında fındıklar bütün yağlarını salıverecek. Yaptığım hesaba göre, bu işten yılda en az yüz bin frank kazanacağım. Bir afiş yaptırmayı tasarlıyorum. Baş tarafına, ‘Atın perukalarınızı!’ yazdıracağım. Görülmemiş bir etkisi olacak bunun. Geceleri gözlerimi yummadığımı farkında bile değilsin sen. Üç aydır şu *Makassar Yağı*'nın başarısı uykumu kaçırıp duruyor. Sonunda şu *Makassar*'ı da batıracağım!”

“İki yıldır bana hiçbir şey çitlatmadan şu koca kafandan geçen güzel tasarılar bunlar demek! Aman Tanrım, bu gidişle evimin kapısında dilencilik edeceğim günler gözümün önüne geliyor! Bir süre sonra dizimizi dövmekten başka bir şey yapamayacağız anlaşılan. Ben sağ kaldıkça böyle bir şey yapamayacaksın, anlıyor musun, César! Bu işin içinde ne dolaplar dönüyor ama sen göremiyorsun, çok namuslu, doğru bir adamsın, başkalarının ne dalavereler yapabileceklerini düşünemiyorsun bile. Sana neden milyonlar vaat ediyorlar acaba? Elinden bütün tahvillerini çıkaracaksın, gücünün yetmeyeceği işlere kalkışıyorsun. Ya bu senin yağ tutmazsa, ya para bulamazsan, ya arsalar değerini bulmazsa? Neyle ödeyeceksin borçlarını? Şu fındık kabuklarıyla mı? Hem yüksek sosyeteye karışmak

için adını gizlemek istiyor, tabelandan *La Reine des Roses* yazısını çıkartıyorsun, hem de afişler bastırıp adını her sokak köşesinde, her tahta perde üstünde, yapı yerlerinde ilan ettirmek istiyorsun.”

“Bilemedin işte! Lombards sokağına yakın bir yerde, Popinot adı altında bir şube açacağım... Başına da küçük Anselme’i oturatacağım. Böylece Bay ve Bayan Ragon’a olan minnet borcumu da ödemiş olurum, yeğenlerine bir iş kurarak. Bu zavallı Ragon’cular, bir zamandır epey sıkıntılıdalar gibi geliyor bana.”

“Hah işte, paranda gözü var asıl bu adamların.”

“Kımmış ‘bu adamlar’ dediklerin güzelim? Bizi candan seven ve her pazar akşamı evimize yemeğe gelen Pillerault amcan mı? Şu kırk yıllık tertemiz bir geçmişi olan, bizden önce bu mağazayı işleten, kendisiyle boston* oynadığımız şu iyi yürekli Ragon mu? Yoksa yirmi beş yıldır noterlik eden şu elli yedi yaşındaki Parisli noter Rougin mi? Bütün namuslu adamlar arasında en değerli insanlardır bunlar. Parisli bir noter çok değerli bir insan sayılmaz mı? Gerekirse ortaklarım yardım edecekler bana. Söyle bakalım, bana kim oyun edecek canımın içi? Bak, nasıl bir insan olduğunu söyleyeyim sana. Çok şüpheli bir kadınsın! Dükkânda iki kurulumuz olsa, müşterilere bile hırslı gözlerle bakarsın. Hani zengin olabilmek için, insanın senin önünde diz çöküp yalvarması gerekir neredeyse! Parisli bir kız olduğun halde, gözün hiç de yükseklerde değildir! Şu ardı arkası kesilmeyen korkuların olmasa, dünyanın en mutlu adamı olurum! Seni dinleyecek olsaydım ne *Sultan Merhemi*’ni yapabiliirdim ne de *Allık Suyu*’nu. Dükkânımızın geliriyle geçinip gidiyorduk ama bu iki buluşum sayesinde sabunlarımız, temiz parayla yüz altmış bin frank kazandırdı bize! Benim deham olmasaydı –parfümcülükte çok usta olduğum su götürmez– küçük perakendeci olarak kalacak, iki yakamızı bir araya getirebilmek için akla karayı seçecektik ve de ben Ticaret Mahkemesine yargıç seçimine katılan, hatırı sayılır bir tüccar olamayacağım gibi ne yargıç olabiliirdim ne de başkan yardımcısı. Ne olurum biliyor musun? Ragon Baba gibi bir dükkâncı sadece. Hani bunu hor gördüğümden

* Dört kişiyle ve 52 kartla oynanan bir kâğıt oyunu. –çev.

söylemiş değilim. Saygım vardır dükkâna benim; başarı yolunda ilk adımlarımızı dükkâna borçluyuz. Kırk yıl parfümeri sattıktan sonra, onun gibi, üç bin frank gelire kalırdık, hayat pahalılığı da iki katına çıktığına göre onlar gibi ancak karnımızı doyurabiliydik. Gün geçtikçe bu yaşlı karı kocaya daha çok acıyorum. Şu işi iyice düşüneyim de, yarın Popinot'dan işin iç yüzünü öğreneyim! Her neyse, senin öğütlerini tutsaydım –sen ki, acaba elimdeki avucumdakini yitirir miyim diye, dünyayı zehir edersin kendine– hiçbir itibarım olmadığı gibi ne Légion d'honneur nişanını kazanırdım ne de politikaya atılabılırdım. İstedığın kadar başını salla sen, şu işlerimiz yolunda giderse Paris'ten milletvekili olabilirim. César derler bana, tuttuğumu koparıyorum ben. İnanılır şey değil! Dışarıda herkes bende birçok yetenek görüyor, ama burada hoşuna gitmek için çırpındığım, mutlu kılmak için dişimi tırnağıma takıp çalıştığım biricik insan, budala gözüyle bakıyor bana!”

Yer yer etkisini arttırmak için duraklamalarla kesilen ve karışındakine saldırıya geçenlerin yaptığı biçimde ok gibi fırlatılan bu tümceler, o kadar derin, o kadar sürekli bir bağlılığı açığa vuruyordu ki, Bayan Birotteau'nun yüreğine dokundu, ama bütün kadınlar gibi o da, kocasının kendisine olan sevgisini, davasını kazanma yolunda kullandı.

“Peki öyleyse Birotteau,” dedi. “Beni seviyorsan bırak da gönlümün istediği gibi mutlu olayım. Sen de, ben de eğitim görmüş değiliz, ikimiz de düzgün konuşmayı bilmeyiz. Kibar insanlar gibi ‘Kölenizim efendim,’ diyemeyiz. Peki, nasıl olur da hükümet işlerinde başarı kazanabiliriz? Ah, ne kadar mutlu olurdum şu Trésorières çiftliğinde ben, bir bilsen! Hayvanları, küçük kuşları çok severim. İşimizi devredelim başkasına, kızımızı evlendirelim; sen de vazgeç şu *İmojen* midir, *Komajen* midir ne karın ağrısıysa, o buluşundan! Kışları Paris'e gelip damadımızın evinde kalırız. Mutlu olur gideriz. Ne politika ne de ticaret yaşayışımızı etkiler. Ne diye başkalarına benzemeyi istemeli ki? Bugünkü zenginliğimiz yetmez mi bize? Milyoner olursan iki kere mi akşam yemeği yiyeceksin sanki? Benden başka bir kadına mı gereksinim duyacaksın? Pillerault amcaya bak!

Azıcık geliriyle akıllıca yetinip hayır işlerine verdi kendini! Güzel mobilyalara ne gereksinmesi olacak ki onun? Braschon'un buraya girip çıktığını gördüm. Parfüm almak için gelmemiştir sanırım.”

“Peki, öyleyse söyleyeyim güzelim: Mobilyaların ısmarlandığı bile. Yarın, yapı işlerine başlanacak; bu işi de M. de la Billardière'in salık verdiği bir mimar yönetecek.”

“Aman Tanrım! Sen acı bize!”

“Ama hiç doğru düşünmüyorsun canımın içi. Şimdi böyle otuz yedi yaşında, canlı, güzel bir kadinken, kendini Chinon'a mı gömeceksin yani? Ben, çok şükür, daha otuz dokuz yaşındayım. Talihin karşıma çıkardığı güzel yolda ilerliyorum. Temkinli davranarak Paris burjuvazisi içinde onurlu bir yeri olan Birotteau firmasını kurabilirim. Tıpkı eskiden, Keller'lerin, Jules Desmarests'lerin, Roguin'lerin, Cochin'lerin, Guillaume'ların, Lebas'ların Nucingen'lerin, Saillard'ların, Popinot'ların, Matifat'ların ve benzerlerinin kendi mahallelerinde sivrilip yükselmeleri gibi. İşte böyle! Eğer bu iş külçe altın gibi sağlam değilse...”

“Sağlam ha!”

“Evet, sağlam. İki aydır hesabını yapıyorum. Hiç fark ettirmeden imar müdürlüğünden, mimarlardan, müteahhitlerden yapı işleri konusunda bilgi topluyorum. Bizim apartmanı yeni bir biçime sokacak olan genç mimar Bay Grindot, parasızlık yüzünden, bizim işe ortak olamadığı için çok üzgün.”

“Ha, evet, birtakım yapı işlerine girişmek gerek. Bizi buna sürükleyerek vurmak istiyorlar.”

“Pillerault gibi, Charles Claparon ve Roguin gibi adamları kim kafese koyabilir ki? *Sultan Merhemi* ne kadar kazançlı ise bu iş de öyle, hiç kuşku yok.”

“Peki ama sevgilim, borçsuz harçsız, yükünü tutmuş bir adamsa, ne diye böyle işlere giriyor bu Roguin? Onu ben bazen bir devlet bakanı gibi, kös kös düşünerek giderken görüyorum sokakta. Hep böyle önüne bakışı hiç hoşuma gitmiyor. Kaygısı olduğunu saklamaya çalışıyor. Şu son beş yıldır, yaşlı bir hovardanın suratına benzedi yüzü. Sizin paralarınızı eline geçirdikten sonra sıkış-

mayacağı kim söyledi? Böyle olacağı besbelli! İyi tanıyor muyuz bakalım bu adamı? On beş yıldır ahbabımız diye kendimi ateşe atamam onun için. Hem bak, ağzı koktuğu için karısından ayrı yaşıyor, herhalde metresleri vardır, parasını bunlara yedirip meteliksiz kalmış olabilir; kederli olması için başka bir neden görmüyorum. Sabahleyin makyajımı yaparken, panjurun arasından, evine yaya döndüğünü görüyorum, nereden gelir böyle? Kimsenin bildiği yok. Bu adamın ayrı bir evi daha var gibi geliyor bana. Kendisi bir yandan, karısı bir yandan har vurup harman savuruyorlar. Bir noter böyle mi yaşar? Elli bin kazanıp altmış bin yiyorsa, yirmi yılın sonunda, elinde avucunda bir şey kalmaz; meteliğe kurşun atar. Ama adam gösterişle yaşamaya alıştığı için, bu sefer gözünün yaşına bakmadan ahbablarından sızdırmaya başlar. Şu bizim eski tezgâhtar küçük Tillet reziliyle de araları pek sıkı fıkı; bu ahbaplık pek iyi görünmüyor bana. Bu Tillet'nin ne mal olduğunu anlamıyorsa kör olmalı. Yok, anlamışsa neden sırtını okşuyor onun? Sen şimdi bana, karısı Tillet'yi seviyor diyeceksin. Ben de sana, karısının gözünde onuru olmayan adamdan hayır gelmez derim. Hem sonra bugün o arsaların sahipleri yüz frank değerindeki şeyi yüz santime verecek kadar budala mı? Bir altının kaç frank ettiğini bilmeyen bir çocuğa rastlarsan, değerini söylemez misin? Gücüne gitmesin ama bu sizin iş bir hırsızlık gibi görünüyor bana.”

“Aman Tanrım, kimi zaman ne tuhaf oluyor şu kadınlar! İnsanın zihnini nasıl karıştırıyorlar! Eğer Roguin bu işe girmemiş olsaydı, bana, ‘Aman César ayağını denk al, Roguin’in girmedığı bir işe girişiyorsun, sonu gelmez bunun,’ derdin. Şimdi onun varlığı bir güvenceyken kalkmış bana...”

“Hayır, kendisi yok ortada... Bir Bay Claparon var.”

“İyi ama bir noter kendi adıyla ticaret işine karışamaz ki...”

“Öyleyse neden yasaların kendisine yasakladığı bir işe girişiyor? Yasayı hiç dilinden düşürmezsin, haydi bakalım yanıt ver buna?”

“Bırak da sözümü bitireyim. Roguin bu işe girişiyor, kalkıp bana, ‘Bu işin sonu yok,’ diyorsun! Akla sığar bir şey mi bu? Sonra da, ‘Yasaya aykırı bir şey yapıyor,’ diyorsun. Gerekirse açıkça da